

ОӘК 159.923.5

АГРЕССИВТІ МІНЕЗ-ҚҰЛЫҚ ПСИХОКОРРЕКЦИЯСЫ

Балтабек Аружан Тыныштыққызы

aru.baltabek00@mail.ru

Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ-інің әлеуметтік ғылымдар факультеті
психология мамандығының 3 курс студенті, Астана, Қазақстан
Ғылыми жетекшісі - А.М. Айтышева

Зерттеудің өзектілігі. Үлкен жасөспірім балалардың агрессивтілігінің жоғарылауы мұғалімдер мен психологтар үшін ғана емес, жалпы қоғам үшін де өткір проблемалардың бірі болып табылады. Балалар қылмысының өсіп келе жатқан толқыны және агрессивті мінез-құлыққа бейім балалар санының көбеюі осы қауіпті құбылыстарды тудыратын психологиялық жағдайларды зерттеу міндетін ашады. Орта мектеп жасындағы агрессивтілікті зерттеу әсіресе маңызды, әсіресе бұл сипаттама қалыптасу кезеңінде болған кезде және қазіргі заманғы түзету шараларын қолдану мүмкін болған кезде. Көптеген балалар үшін агрессияның белгілі бір түрлері тән. Алайда, балалық шақтың белгілі бір санатында агрессия тұрақты мінез-құлық формасы ретінде сақталып қана қоймай, дамып, оны адамның тұрақты сапасына айналдыратыны белгілі. Нәтижесінде жасөспірімнің өндірістік әлеуеті төмендейді, оның жоғары деңгейде қарым-қатынас жасау қабілеті төмендейді, оның жеке дамуы бұзылады. Агрессивті мінез - құлықты жасөспірім өзімен бірге басқаларға ғана емес, өзіне де көптеген қиындықтар әкеледі. Бұл құбылыстарды түсіндіретін көптеген теориялық ұғымдар, көптеген эксперименттік зерттеулер, сонымен қатар

жасөспірім кезіндегі агрессивті мінез-құлық проблемасына тап болатын көптеген психотерапиялық мектептер бар. Әр түрлі бағыттағы ғалымдар агрессивті мінез-құлықтың мәнін және оның психологиялық тетіктерін анықтауда әртүрлі тәсілдерді ұсынады. Бұл құбылыстың барлық түсіндірмелерінде агрессия әдетте басқа адамға қасақана психикалық немесе физикалық зиян келтіру деп түсіндіріледі.

Қазіргі уақытта агрессивті мінез-құлық мәселесі өте өткір және әртүрлі мамандардың, соның ішінде мұғалімдердің, психологтардың және әлеуметтік педагогтардың назарын аударуда.

Агрессивті мінез-құлық формаларын психологиялық коррекциялау келесі бағыттар бойынша әртүрлі әдістермен жүзеге асырылады:

1. Ойын (жас балалармен жұмыс жасауда кеңінен қолданылады).

2. Үйреншікті ортадан алып тастау және түзетуші ортаға немесе топқа орналастыру (егер баланың/жасөспірімнің агрессивті мінез-құлық мен оның жақын ортасы арасында байланыс орнатылса).

3. Шығармашылық өзін-өзі көрсету (сурет салу, құрастыру, Музыка және шығармашылық қызметтің басқа түрлері).

4. Әлеуметтік мақұлданған қызметке агрессияны сублимациялау (еңбек, қоғамдық жұмыс, әлеуметтік жұмыс — науқастарға, қарттарға күтім жасау және т.б.).

5. Спортқа агрессияны сублимациялау: жасөспірімдерді ынтымақтастық дағдыларын қажет ететін топтық спорт түрлерімен (футбол, баскетбол және т.б.) таныстырған жөн, ал жоғары агрессивті жеке спорт түрлері, мысалы, бокс немесе каратэ қажет емес.

6. Сындалы өзара әрекеттесу дағдыларын және бейімделгіш мінез-құлықты қалыптастыру мақсатында тренингтік топқа қатысу.

Іс жүзінде агрессивті балаларды коррекциялау жеке немесе топтық жұмыс түрінде, көбінесе отбасылық терапия түрінде жүзеге асырылады. Әдетте кешенді түзету рационалды, мінез-құлық және ұсыныс психотерапиясының әдістерін, сондай-ақ ойын және арт-терапияны біріктірген кезде қолданылады.

С. Л. Соловьеваның зерттеулерінде агрессивтілік жеке тұлғаны әлеуметтендіру процесінде қалыптасатын және әсер ететін биологиялық, психологиялық және әлеуметтік факторларға байланысты конструктивті немесе деструктивті сипатқа ие болатын жүйелі әлеуметтік-психологиялық қасиет ретінде түсіндіріледі.

Лозгачевтің талдауы көрсеткендей, агрессия кез-келген тірі жанға немесе жансыз затқа зиян келтіруге бағытталған мінез-құлық түрі. Бір жағынан, агрессивті мінез-құлық теріс құбылыс болып табылады, ол қаскүнемдік, ашуланшақтық, айналадағы адамдарға және жалпы қоршаған ортаға қауіп төндіреді. Екінші жағынан, агрессивті мінез-құлық-бұл әлеуметтік бейімделу, өзін-өзі сақтау инстинкті, олардың мүдделерін қорғауға көмектеседі.

Агрессивті мінез-құлықты психологиялық түзетудің маңызын Шишакова И.Е екі қағидамен көрсетеді. Бірінші қағидасы - клиникалық және психологиялық-педагогикалық әсерлердің бірыңғай кешені ретінде қарастыруға болатын психологиялық түзетудің күрделілік принципі. Психологиялық түзетудің тиімділігі көбінесе баланың дамуындағы клиникалық және педагогикалық факторларды ескеруге байланысты. Мысалы, балалар мен жасөспірімдердің қарым-қатынас процесін оңтайландыру мақсатында психолог жүргізетін коммуникативті тренингтер, егер ол клиникалық факторларды және балалар орналасқан әлеуметтік ортаны (мұғалімдер, ата-аналар) ескермесе, тиімсіз болады.

Психологиялық түзетудің екінші қағидасы-диагностика мен түзетудің бірлігі қағидасы. Психологиялық түзетудің қандай формасы қажет екенін және белгілі бір балаға немесе жасөспірімге психологиялық түзету қажет пе, жоқ па, оны шешпес бұрын, оның психикалық дамуының ерекшеліктерін, агрессивті мінез-құлыққа бейімділігін, эмоционалды әл-ауқат деңгейін және т.б. анықтау қажет.

Балалардың жас ерекшеліктері көбінесе агрессивті мінез-құлықтың ипатын анықтайды: ерте жас - қатты жылау, күлімсіреудің болмауы, ересектермен байланыс орнатудан бас тарту. мектеп жасына дейінгі – ұрыс-керіс, тістеу, түкіру, мазақ ету;

бастауыш мектеп жасы - келемеж, қысым, ұрыс-керіс, төбелес; жасөспірімдік – сөздік агрессия;

Қарым-қатынастың негізгі қиындықтарының бірі- агрессивті мінез-құлық. Балалар агрессиясының көріністері жалпы қоғам үшін ең өткір проблемалардың бірі болып табылады.

Бастауыш мектеп жасындағы балалардың агрессивті мінез-құлқы мәселесіне ерекше назар аударылады, өйткені олар деструктивті сыртқы әсерлерге өте сезімтал: бұқаралық ақпарат құралдары, кино индустриясы, агрессияны насихаттайтын компьютерлік ойындар.

Баланың агрессивтілігі туралы айтуға болады, егер ол құрдастарымен және үлкендермен жиі ұрысып, өзін бақылауды жоғалтса, қабылданған ережелерді елемейді, басқаларды әдейі ренжітсе, өз қателігін мойындаудан бас тартса, жиі ашуланса, құрдастарына қызғанса, күдіктенсе, кекшіл, басқаларға теріс бейім болса.

Агрессивті мінез-құлық бастауыш мектеп жасындағы балалардың қоғамдағы өмірге, ересектермен және құрдастарымен қарым-қатынасқа бейімделуіне жол бермейді. Осыдан балаларға мінез-құлқын коррекциялауға ерекше назар аудару және көмек қажет деп қорытынды жасауға болады.

Бастауыш мектеп жасындағы балалардың агрессивті мінез-құлқын коррекциялау үшін психологияда бірнеше тәсілдер бар:

1. Психодинамикалық-ішкі қайшылықтарды шешу жолындағы сыртқы әлеуметтік кедергілерді жоюға жағдай жасау.

2. Мінез-құлық сезімдерін түсіну қабілетін дамыту және агрессивті мінез-құлықпен бірге жүретін эмоционалды реакцияларды төмендету, ашу-ызаны қауіпсіз білдіру дағдыларын, релаксация тәсілдерін қалыптастыру.

3. Когнитивті мінез-құлық терапиясы-функционалды мінез-құлықты талдау, мінез-құлықтың дұрыс емес формаларын түзету, оқушының өзі туралы идеяларды өзгерту.

4. Арт-терапия-шығармашылық арқылы бала оң эмоцияларды бастан кешіреді, кернеу, негативизм, ашу-ыза азаяды.

Жасөспірімдердің агрессивтілігін коррекциялаудың негізгі мақсаты адаптивті мінез-құлық дағдыларын үйрету арқылы агрессивтілік деңгейін төмендету болып табылады.

Осы мақсатқа жету үшін түзету процесіндегі маман келесі міндеттерді шешуі керек:

- жасөспірімдерге агрессивті мінез-құлықтың конструктивті еместігін түсінуге мүмкіндік беру;

- жасөспірімдерде өз эмоцияларын сауатты білдіру және агрессивті реакцияларды тежеу қабілетін дамыту;

- жасөспірімдерді басқа адамдардың тәжірибесін, жағдайларын және қызығушылықтарын түсінуге үйрету;

- жасөспірімдердің тұлғааралық жанжалдарды конструктивті шешу дағдыларын қалыптастыруға ықпал ету.

Жасөспірімдер ортасындағы агрессивті тенденциялардың өсуі соңғы жылдары әсіресе жасөспірімдер қылмысы күрт өскен біздің қоғамның өткір мәселелерінің бірін көрсетеді. Сонымен қатар, ол ауыр дене жарақатына әкелетін жеке адамға қарсы қылмыстар санының көбею фактісін алаңдатады. Жасөспірімдер арасындағы топтық төбелес жағдайлары жиілеп кетті. Мұндай жағдайларда жасөспірімдердің агрессивті мінез-құлқы мәселесін коррекциялау өзекті болып табылады, бұл өсіп келе жатқан адамдардың агрессивтілігінің нақты себептерін түсінуге және оның алдын-алу мен тегістеудің тиімді құралдарын жасауға айтарлықтай кедергі келтіретін түбегейлі әр түрлі теориялық тәсілдердің болуын көрсетті. Жасөспірімдердің агрессивті мінез-құлқын педагогикалық коррекциялау мәселелері. Агрессивтілік негізінен балалар мен жасөспірімдерде ерте әлеуметтену процесінде қалыптасады және бұл алдын-алу және түзету үшін ең қолайлы жас.

Қорыта келе агрессивті мінез – құлыққа арналған психокоррекция қосымша процес болып табылады. Психологиялық психокоррекция рәсімінің өзі үлкен диагностикалық әлеуетке ие. Мысалы, психологиялық тестілеу кезінде топтық психокоррекциялық сабақтар

сияқты жеке тұлғаның коммуникативті қабілеттері ашылмайды. Ойын психокоррекциясының барысында баланың психогендік тәжірибесі ең терең көрініс табады. Агрессивті мінез-құлықты түзету үшін қолайлы кезең-кіші мектеп жасы. Агрессивті балалармен жұмыс жасаудағы басты мақсат-басқалармен қарым-қатынасты қалыптастыру, құрдастарымен қарым-қатынас орнату; баланы агрессияны басқаруға үйрету, агрессияны білдіру тәсілдерін үйрету; эмоционалды жағдайды қалыпқа келтіру және эмпатия сезімін дамыту.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Коррекция агрессивного поведения у детей младшего школьного возраста - О.В. Лозгачева.
- 2.«Пути предупреждения и коррекции агрессивного поведения подростков» - Шишакова И.Е
3. Занятия по коррекции агрессивного поведения подростков - Уткина Елена Николаевна.